

Esimene gümnaasium Läänemaal oli tütarlastegümnaasium

Eestikeelne gümnaasium Haapsalus sündis 19. detsembril 1918, ent venekeelne Haapsalu Tütarlaste Gümnaasium sündis neli aastat varem. Nimelt muudeti 1912. aastal 19. sajandi keskpaigast tegutsenud Haapsalu II järgu linna-tütarlastekool ümber Haapsalu 6-klassiliseks progümnaasiumiks ja seejärel 1914. aastal tütarlastegümnaasiumiks. Gümnaasiumi esimese lennu lõpuaktus toimus 1915. kevadel Kuursaalis. Tippajal õppis koolis umbes 140 neitut, enamus neist olid eesti rahvusest.

Vene keisririigis ei peetud tütarlastegümnaasiume täieõiguslikuks keskharidust andvaks õppeasutuseks. Alles 1915. aastast said gümnaasiumi lõpetanud neid õiguse astuda riiklikesse ülikoolidesse, meesüliõpilastest ülejäänud kohtadele. Võrreldes poeglaste koolidega õpetati tütarlastele vähem reaalseid ja loodusõpetust, täielikult puudusid õppekavast antiikkeeled. Õpetajatele maksti väiksemat palka kui sama haridustasemega ja õigustega pedagoogidele poeglaste gümnaasiumides. Õppetöö toimus vene keeles, ent kooli „koduseks“ keeleks oli saksa keel. Enamasti said lõpetajad lapsehoidjateks või seltsidaamideks, samas oli võimalus pärast täiendavate eksamite sooritamist saada elementaarkooli või ministeeriumikooli õpetajaks. Seda võimalust kasutati üsna agaralt.

Haapsalu Tütarlastegümnaasiumi juhtis Alma Berg. Ta oli ennast tõestanud koolijuhina tütarlastekoolis juba 1891. aastast. Kunagine õpilane Liis Raud (snd Tohver) mäletas Alma Bergi range ja nõudliku õpetajana, kelle eesmärgiks oli koolitada hea saksa keele oskusega „preilinnasid“. Paljud vahetunnid möödusid reveransi harjutamisega. Peaaegu iga liigutus, rääkimata riietusest ja ümberkäimisest õppevahenditega, olid reglementeeritud. Samas koolis saksa keele ja luterliku usuõpetuse õpetajana tegutsenud Ralph von zur Mühlen hindas koolijuhi rolli väga kõrgelt: „Oma tubliduse ja usaldusväärsusega kindlustas ta endale ka Vene koolivõimude hulgas austusväärse positsiooni. Ta oskas paljudele lihtsate, vähem haritud vanemate tütarlastele jagada mitte ainult häid teadmisi, vaid ka kombekust ja hingeõpetust. Tänu temale on Haapsalu linnal terve sugupõlv naisi ja emasid, kelle haridus ja areng ulatuvad nende päritolust palju kõrgemale.“

Läänemaa esimene gümnaasiumidirektor Alma Elwine Berg sündis 5. juunil 1856 vkj Peterburi kubermangus, Luga linnas. Ta oli ka andekas pianist ning valdas saksa keelele lisaks vabalt rootsi, eesti, vene ja prantsuse keelt. Veel kõrges vanuses andis „Pärgi preilna“ õpilastele eratunde. Vanaproua lahkus Eestist baltisakslaste ümberasumise käigus 1939. Tema surmaaeg ja -koht on teadmata. Foto on tehtud 1944, siis oli ta 88-aastane.

Foto pärineb Rainer Hammerbecki erakogust.

Õpilaste käitumist Kooli tänaval jälgis koolijuht A. Berg koolihoone akendele kinnitatud peeglite abil. Kes õpilastest jooksmas hakkas või liiga valjusti rääkis, kutsuti „pihile“.

Haapsalu laulupidu 1913, ERM Fk 215:103, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/607397>

Tütarlastekooli käsutuses olid ka kinnistud Vee tänaval. Kahe koolikompleksi vahele jäänud haljasalal toimusid võimlemistunnid.

Kinnistu tagastati Haapsalu linna poolt 1927 endisele omanikule Paul Gantsile, sest maade annetamise tingimust (ehitada sinna uus gümnaasiumihoone) ei täidetud.

Foto LÜGi muuseumi kogust. Pildistatud 1925

Ajaloolane Lea Teedema on toonud välja vastse gümnaasiumi murekohtadena alanud ilmasõja, ruumipuuduse ja probleemid õpetajate leidmisel. Majanduslikud probleemid paisusid nii suureks, et kaaluti isegi õppeasutuse sulgemist. Kriisist väljumiseks vähendati õpetajate ja töötajate palkasid 25%. Õpilaste rahaliste kulude vähendamiseks tühistati nõue kanda koolivormi, seda asendas osaliselt kooli märk.

Veebruarirevolutsioonijärgselt ei sobitunud range baltisaksa pedagoog Alma Berg enam muutunud oludesse ja 1917. aasta septembris sai kooli uueks juhatajaks Aleksandra Puusepp. Õppeprogrammi lülitati eesti keel. Reaalset õppetööd takistas linnas möllanud düsenteeria ja rinde lähemine (Saksa armee hõivas Saare- ja Hiiumaa). Vaatamata lapsevanemate vastuseisule evakueeriti 1917. aasta septembris nii tütarlastegümnaasium kui ka noormeeste Haapsalu kõrgem algkool Vjatka kubermangu, Kotelnitšisse. 1926. aasta tulekahjus enamus evakueeritud varast hävis ja sestap ei olnud lootust ka nende tagasisaamisele, hoolimata Tartu rahulepingu tingimustest.

12. oktoobril 1917. a kogunes allesjäänud õpilaste ja õpetajatega õppetöö jätkamise võimalusi arutama kooli kuratoorium Eduard Alveri juhtimisel. Tütarlastegümnaasiumi nooremate klasside baasil loodigi neljaklassiline erakursus, mida hakkas juhatama Anna von Wistinghausen. Oktoobripöörde järel keelustatud usuõpetuse asemel õpiti kursusel enam vöörkeeli.

1918. aasta veebruaris okupeerisid Eesti Saksa väed. Sellega seoses kerkis päevakorda saksakeelsele õppetööle üleminek. Samas ei sujunud see ladusalt, soovida jättis nii kohalike õpetajate saksa keele oskus kui ka motivatsioon uute võimudega koostööd teha. 23. juulil 1918. a toimunud koolikolleegiumi koosolekul tehti kogunisti ettepanek rajada saksakeelsete koolide asemel eestikeelsed poeg- ja tütarlastekeskikoolid. Luba selleks ei saadud, küll aga alustasid 1918. aasta septembris tööd kaks saksakeelset keskharidust pakkunud õppeasutust: kõrgem tütarlastekool Elise Hoffmanni juhtimisel ja noormehi reaalgümnaasiumisse astumiseks ettevalmistav keskkool Hermann von Pezoldi juhatamisel. Nende koolide iga ei kujunenud pikaks, sest novembris Saksa okupatsioon lõppes ja tööd alustasid Eesti Vabariigi riigiasutused. Maavalitsus andis loa õppetööd jätkata poolaasta lõpuni.

19. detsembril 1918 alustasid Haapsalus tegevust eestikeelsed poeglaste ja tütarlaste gümnaasiumid. Mõlema kooli juhiks nimetati esialgu Anton Üksti. 1919. aasta 15. jaanuaril sai Haapsalu Tütarlaste Gümnaasiumi juhiks ajalooõpetaja Alma-Josephine Vellmann. Kahe kooli õpetajaskond suuresti kattus, isegi õppenõukogud olid enamasti ühised. Suvel, kui Anton Üksti oli mobiliseeritud Vabadussõtta, täitis Alma ka poeglaste gümnaasiumi direktori kohuseid. Kuivõrd tal selleks reaalselt võimalusi oli, on küsitav, sest juunis ta abiellus ja asus

alaliselt elama Tallinna. 1919 septembris liideti kaks kooli ühiseks gümnaasiumiks. Algas noormeeste ja neiude õpetamine koos.

Alma-Josephine Margevitš (27. detsember 1891 - 30. august 1963, snd Vellmann) õppis Peterburis Bestuževi kõrgematel naiskursustel filoloogia teaduskonna romaani-germaani keelte osakonnas, töötades seejuures lühiajaliselt kohalikes algkoolides. 1918. sügisel sai temast, nagu ka Anton Ükstist Tapa Haridusseltsi Keskkooli õpetaja. Sõjategevus katkestas koolitöö Tapal 13. detsembril ja mõlemad noored pedagoogid leidsid uue töökoha Haapsalus. Anton Üksti jaoks kujunes LÜGist elutöö, Alma jaoks lühikene tähelend.

Abielu kapten Adolf Margevitšiga ei olnud õnnelik. Pärast Adolfi äpardunud diplomaatilist teenistust Venemaal ja krahhi äritegevuses kolis perekond 1924. a USAsse. Alma pidi elatist teenima õmblejana. 1931 naasis Alma tütreaga Eestisse, lahutatud abikaasa sooritas 1938 New Yorgis enesetapu. Teise maailmasõja ajal ja järel töötas Alma Margevitš mõnda aega Tallinnas võõrkeeleeõpetajana.

Foto pärineb LÜGi koolimuuseumist. Pildistatud 1919 jaanuaris.